

FORMAREA ȘI EVOLUȚIA TERITORIALĂ A SATELOR DIN DEPRESIUNEA PIPIRIG - NEAMȚ

(Formation and Evolution of the Pipirig Depression's
Settlement Network)

Anca Chiriță, Viorel Chiriță

Așezările omenești din zona de munte poartă amprenta condițiilor naturale, prin întinderea și fizionomia lor, prin poziția geografică, prin materialele de construcție folosite, prin organizarea gospodăriilor și tipologia funcțională.

Prin **morfometrie și morfografie**, depresiunea a oferit condiții propice unei locuiri timpurii, iar adăpostul oferit de munte se confunda adesea cu cel oferit de codru, în vremuri de restriște pentru locuitorii Moldovei extracarpatică și chiar pentru locuitori din Ardeal și din Maramureș.

Depresiunea Pipirig este situată pe valea Ozanei superioare și afluenților acesteia, pe clina vestică a M-șilor Stânișoarei, fiind dominată dinspre vest-nord-vest de vf. Bivolul (1530 m) și vf. Hălăuca (1435 m). Ea este flancată de prelungirile estice ale munților Stânișoarei, reprezentate, în aliniamentul nordic, de Culmea Chițigaia (1194 m)-Dealul Bompei (880 m) și în cel sudic, de Culmea Petru Vodă (1217 m). Spre est, depresiunea este, de asemenea, bine închisă de Măgurile Bran (950 m) și Domesnic (1054 m). Acestea corespund, din punctul de vedere geologic, unor ferestre tectonice alcătuite preponderent din formațiuni grezoase oligocene, mai dure decât cele în care s-a sculptat depresiunea și care favorizează desfășurarea între confluențele Ozanei cu pâraiele Bran și Domesnic a unui sector mai îngust al văii, transversal, care face legătura între Depresiunea Pipirig și aria subcarpatică nemțeană. Culuarul Ozanei, între confluențele amintite, cuprinde satele Stânca și Leghin, care deși nu fac parte din vatra depresionară propriu-zisă, totuși, prin particularitățile de umanizare, de formare și de evoluție ale vetrelor, trebuie inclus zonei în studiu.

Satele din cuprinsul depresiunii sunt: Pipirig, Boboiești, Pluton, Dolhești și Pâțâligeni, și împreună cu satele Stânca și Leghin aparțin comunei Pipirig.

Depresiunea Pipirig s-a conturat, între limitele amintite, prin modelare selectivă, în faciesurile senoniene, predominant marnoase, prin acțiunea morfogenetică a Ozanei și Plutonului și evident, a paleo-cursurilor lor. Aceleași faciesuri moi au favorizat și o gamă variată de procese geomorfologice actuale. **Relieful** predominant colinar din depresiune, cu altitudini medii de 600 m, este mai înalt în zona Pluton și Dolia (750-850 m), și are o serie de interfluvii sculpturale și structurale, cu versanți cu pante relativ domoale, cu văi largi, care au reprezentat factori favorabili instalării vetrelor satelor.

Din culmile muntoase corespunzătoare vf. lui Tifui (1500 m)- vf. Ursoica (1100 m) se desprind spre est, pătrund în depresiune, interfluvii-pinteni deluroși (Dealul Cotnărel-873 m, Dealul Agăpeni -897m), care, deși au o energie de relief relativ redusă, reușesc să compartimenteze depresiunea în două sectoare, unul nordic, axat pe valea Ozanei și celălalt

sudic, pe valea Plutonului și afluenților acesteia: Agăpeni și Tărățeni.

Geodeclivitatea redusă, energia de relief moderată, largă dezvoltare a teraselor Ozanei și Plutonului, în cuprinsul depresiunii, au constituit tot atâția factori naturali de formare și de extindere timpurie a unei rețele de așezări în depresiune.

Extinderea vetrelor pe terasele inferioare și medii ale văilor, cu situuri tipice de terase și chiar de lunci, s-au impus din necesități de ordin economic (apropierea de apă și penetrarea pe văi a căilor de comunicație). Dar, aceste **situuri de văi** au avut și un rol defavorizant, datorită repetatelor revarsări și modificări de curs ale Ozanei și Plutonului inferior, determinând *discontinuități areale* în evoluția teritorială a satelor.

Apreciem că primele vetre de sate s-au dispus pe terasele medii și inferioare ale râurilor:

- Pipirig și Boboiești, pe terasele de 4-6 m și 11 m ale Ozanei;
- Pâțâligeni și Dolhești pe terasele de luncă ale Ozanei;
- satul Pluton pe terasele inferioare și medii ale Plutonului, de 2-4 m, 10-15 m și mai rar, pe cele superioare de 25-40 m).

În rețeaua de așezări din depresiune, la sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima parte a secolului al XX-lea, dispar treptat discontinuitățile, printr-o **roire secundară** pe văi, vetrele satelor alungindu-se în lungul luncilor și înglobând cătunele Cujbeni, Agăpeni, Tărățeni, Bușmeni și Dolia, altădată izolate.

De asemenea, satele au evoluat teritorial, încă din secolul al XVIII-lea și în prima parte a secolului al XIX-lea și sub forma **roirilor bidirecționale**, de regulă în lungul văilor, dinspre cătunele izolate inițial, în văicele sau poieni, din amonte, pe văile Dolia, Pluton, Petru Vodă, Cujbeni, Tărățeni, Agăpeni și Slatina, spre avale, spre confluențele hidrografice unde se vor constitui ulterior vetrele mari, principale, precum și din centrul relativ al depresiunii (zona de confluență comunicațională și hidrografică a axelor Ozana-Pluton), spre cătunele menționate.

Astfel, satele din depresiune s-au dezvoltat în jurul unor **nuclee de roire**, cum a funcționat Popeni, corespunzător celui mai vechi nucleu de vatră din depresiune¹ și care a fost înglobat administrativ satului Pipirig la sfârșitul secolului al XVIII-lea. **Cătunele izolate**, inițial, au avut un rol însemnat în evoluția tentaculară a satelor: Dolia și Bușmeni au fost înglobate în satul Boboiești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar Cujbeni, Tărățeni și Agăpeni-Slatina, devin componente ale satului Pluton spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

Vetrele satelor în extindere, Pipirig, Pâțâligeni și Dolhești, au ocupat treptat versanții deluroși ai interfluviilor din cuprinsul depresiunii în treimea inferioară, proces amplificat mai ales după împroprietăririle de la 1864 și 1872. Aceste sectoare de versanți fuseseră transformate anterior în fânețe sau pășuni și utilizate în devălmășie.

Pădurea și pășunea secundară au oferit locuri de vetre dar s-au constituit și în surse de existență. Defrișarea și deștelenirea au permis extinderea unor zone din vetre până la 750 sau 850 m altitudine (150-200 m altitudine relativă) - pentru Pluton și Dolia, ca și pentru cătunele Agăpeni, Tărățeni și Cujbeni.

Adăpostul oferit depresiunii de culmile alungite spre est și care o flanchează la nord și la sud, dar și de măgurile înalte care o închid la est, conferă **climatului specificitate depresionară**, caracterizat prin: perioade lungi de calm atmosferic, amplitudini termice

¹ Nucleul vechii vetre a Pipirigului (satul Popeni), corespunde zonei bisericii Sf. Nicolae, reclădită la 1807. În satul Pluton este Biserica Sf. Dimitrie și în Boboiești, Biserica Sf. Vasile - prima atestată înainte de 1849, iar a doua din 1829.

reduse - 18-20°C și inversiuni termice puține, doar la nivelul sezonului rece, valorile de precipitații de 700-800 mm, sunt moderate față de alte depresiuni montane, particularități topoclimatice apreciate și de locuitorii Moldovei extracarpătice sau de cei din Ardeal care s-au stabilit în Depresiunea Pipirig.

Alături de acești factori naturali, considerăm că **factorii social-istorici și economici** au fost determinanți, mai ales în anumite perioade istorice decisive, în conturarea fizionomiei vetrelor din depresiune, putând fi grupați astfel:

- drumurile comerciale;
- domeniile mănăstirești;
- fluxurile migratorii;
- extinderea suprafeței cultivate cu cerele;
- exploatarea lemnului;

1. Poziționarea depresiunii la intersecția unor importante **drumuri comerciale** au dus la constituirea zonei ca arie de legătură între regiuni ale Moldovei extra-carpătice și Ardeal. Astfel, accesul în și dinspre depresiune este relativ ușurat de pasurile de culme situate la 900-1000 m și de numeroasele înșeuări, mai joase, permițând legături, spre vest (spre valea Bistriței și Țara Dornelor), apoi spre nord (spre Rășca, Baia și Suceava) și sud-sud-est (spre Mănăstirile Secu, Sihăstria și Agapia - Văratice).

Anterior secolului al XVIII-lea se foloseau cu predilecție **drumurile de plai**, datorită condițiilor morfografice în care se încadrează depresiunea, între culmi de tip "obcine", ce coboară prelung spre vetrele satelor: Obcina Cotnărel, Obcina Săscuța, Obcina Hotarului, Obcina Stâna Mănăstirii, Piciorul Bompei, Culmea sau Obcina Licioru, etc. Morfonimele atestă și ele folosirea drumurilor de culme - pasul Petru Vodă² sau pasurile spre Valea Râșcuței și Țara Dornelor, pasul Stânișoara, etc.

Pe văi, accesul era relativ dificil, datorită existenței îngustărilor din lungul văii Ozanei, dar și datorită numeroaselor despletiri și frecventelor revărsări, ca în sectorul dintre satele Stânca și Leghin, dar și siguranței deplasărilor între zonele menționate. Din aceleași considerente (adăpost și siguranță), în vremurile istorice specifice secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, nucleele viitoarelor vetre nu au apărut în zonele de convergență hidrografică principale sau pe axa de legătură dintre Ozana și Pluton, ci spre amonte, în locuri ferite, pe valea Ozanei și pe afluenți, și parțial, în zona treimii inferioare a versanților.

Astfel, nucleul vetrei satului Pipirig s-a conturat inițial la 1.5 km amonte de convergența Ozana-Pluton, în zona unde se află astăzi biserica Sf. Nicolae³, parte a satului cunoscută și sub denumirea de Popeni. Pentru satul Pluton nucleul vetrei s-a conturat în amonte de situul actual în zona corespunzătoare cătunului Agăpeni.

Depresiunea era străbătută de drumuri ce legau zona subcarpatică nemțeană (în care se regăsesc Cetatea și Mănăstirea Neamț) și zona mănăstirilor Sihăstria și Secu cu Valea Bistriței, și mai departe cu Țara Dornelor. Peste culmea Stânișoarei și înșeuările dintre Chișigăi se bifurcau drumuri spre Baia și Suceava. Pe harta lui Bawr (1760)⁴ și pe hărțile

² Morfonimul *Petru Vodă*, peste culmea Munților-Petru Vodă, se leagă, conform legendei, de drumul de bejenie spre valea Bistriței, folosit de Petru Rareș în 1529, după prima sa domnie.

³ Zonă corespunzătoare terasei Ozanei de 7-10m.

⁴ Bawr F.W. (1860), "Memoires Historiques...", Frankfort et Leipzig.

austriece de la 1800⁵ satele din depresiune, deși aveau populație puțină - Pipirig - 50 locuitori, Pluton - 50 locuitori, Dolhești - 60 locuitori, apăreau și ca puncte obligatorii de trecere. Prezența sectoarelor de văi înguste și a pasurilor de culme, au permis conturarea unei adevărate rețele de drumuri comerciale alungite pe văi și, împreună cu cele de plai, au constituit factori favorizanți în formarea **cătunelor dublete**: Petru Vodă, înglobat satului Pluton, cu satul Petru-Vodă din bazinul Bistriței, Pâțâligeni-Stânca, Stânca-Leghin, Agăpeni-Dolia, etc. Evident că aceste cătune retrase au avut, ca și pasurile și trecătorile, un rol strategico-militar important, ca pasul Petru-Vodă⁶.

Certitudinea existenței în trecut a unor **așezări de plai** este redusă, chiar în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, perioadă corespunzătoare formării rețelei de așezări din cuprinsul depresiunii. Totuși, sunt o serie de aspecte care ar putea să constituie argumente ale prezenței acestor tipuri de situuri rurale:

- fizionomia vetrelor actuale (cu dispersia gospodăriilor spre versanții deluroși);
- menționarea la 1800 a cătunului "*Hallouka*"⁷-care ar fi putut fi un transfer toponimic pentru Dolia, cătun aparținând satului Boboiești, situat la poalele culmii Hălăuca-Bivolul-Vf.lui Tifui la peste 900m altitudine;
- bogăția de toponime în cuprinsul culmilor din zonă, legate de prezența sălașurilor temporare, "bordeie" și "colibe" din hotarul satelor, uneori grupate, folosite astăzi ca stâni sau ca locuințe temporare, în perioada recoltării fânăului;
- "drumurile de plai", accesibile și încă utilizate, ca de exemplu, drumul din lungul Obcinii Cotnărel, Obcinii Bompa-Plaiul Popii, Culmea Petru Vodă-Munțișoru etc..

Defrișările, și apoi *împroprietăririle* din secolul al XIX-lea, au determinat și extinderea rețelei de drumuri pe terasele de luncă, permițând implicit, prin corectări de albie minore, roirea vetrelor satelor spre avale, spre ariile de convergență hidrografică sau de-a lungul văilor Ozanei, Plutonului, Agăpenilor, Cujbei, Doliei și Doliței.

2. Domeniile mănăstirești au avut un rol important în formarea și evoluția teritorială a rețelei de așezări din Depresiunea Pipirig.

Primele atestări documentare de sate din cuprinsul depresiunii datează din secolul al XV-lea. Satul Pipirig a fost atestat documentar, într-o hotărnicie a Mănăstirii Neamț în 12 martie 1437⁸. În aceeași hotărnicie se pomenește de satul "Slatina" care ar putea

⁵ Conform datelor din *Schramblcher Atlass*, WIEN, 1800, Edit. J.Philip Sch.

⁶ De aici și unele speculații toponimice asupra oiconimului *Pluton*, considerat un punct de desfășurare a unor subunități militare în apropierea strategicului pas Petru Vodă; în realitate, acest oiconim (*Plotun sau Pluton*) este mult mai vechi, avându-și originea în denumirea arhaică a elanului-*plotun*, utilizată probabil și pentru alte cervidae, aspect menționat în "hotărnicile" mănăstirești asupra zonei, datând din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

⁷ -*Hallouka* este un oiconim împrumutat de la vârful cu același nume, de 1530m din culmea principală a Masivului Stânișoara. Mențiunea apare pe harta Moldovei carpatice din *Schramblcher Atlass*, Wien, 1800.

⁸ Hotărnicia Mănăstirii Neamț datată în 12 martie 1437: ... "Noi <Ilie> Voievod, domn al Țării Moldovei, să miluim sfânta noastră rugă, numită a Neamțului ... i-am ales <Hotarul> cetatea <din> sus de mănăstire și din jos și cu muntele ce se cheamă Neamțul <...> de la Gura Izvorului Mustei, mai sus de <cetatea> Neamțului până la drum, iar de acolo de sus până la Obrejie(?) până la Gura Carpenului, apoi apa Neamțului până la Gura Peperigului <s.n.>, apoi drept la Slatină, apoi pe obțină... și gruiul Halucăi apoi până la vârful Pițigaiei..." (D.R.H. 1966,p. 119).

N.n. : Este posibil ca mențiunea *Gura Peperigului* să aibă în vedere doar confluența Ozanei

corespunde cu Agăpenii de mai târziu, prin poziția indicată. Celelalte sate sunt atestate mai târziu, în secolul al XVII-lea. Satul Pluton este atestat documentar în 1692, într-o hotărnicie a Mănăstirii Secu⁹.

Încă din perioada secolului al XVII-lea, în cuprinsul depresiunii existau numeroase sălașuri și stâni permanente aparținând mănăstirilor, dovadă stând bogăția de toponime din zona dealurilor depresiunii, ca "Stâna Mănăstirii", "Plaiul Cășăriei", "Bâtca Popii", etc.. Rolul avut de domeniului economic al Mănăstirii Neamț în evoluția satelor mai este demonstrată și de oiconimul *Popeni* dat nucleului inițial al satului Pipirig, păstrat și utilizat și astăzi, deși nu există un sat delimitat administrativ corespunzător, el fiind înglobat Pipirigului. După 1860, se remarcă o creștere a populației satelor prin împrumutări. Este perioada când se extind vetrele satelor Pâțâligeni și Dolhești și se conturează satul Stânca. (Fig. 1).

Din a doua parte a secolului al XIX-lea, mănăstirile din zonă își restrâng "hinterlandul" prin mari împrumutări și vor avea în continuare un rol economic indirect, asupra satelor din depresiune.

3. Fluxurile migratorii, cu rol în aglutinarea populației în depresiune, sunt consecința existenței unor arii de repulsivitate socio-economică în Ardealul sfârșitului de secol al XVIII-lea, față de cele de atractivitate naturală, comunicațională și socio-economică, din zona montană și subcarpatică moldoveană. De asemenea, s-au format astfel de fluxuri migratorii și prin legăturile socio-economice complexe între munte și câmpie, între "codru" și "țară".

Acest "caféfour" de drumuri carpatice, din depresiune, în care se constituise deja o rețea de așezări disipată pe văi, a fost, în repetate rânduri, loc de adăpost pentru ardeleni, bistrițeni, maramureșeni, bârgăuani, dorneni, dar și pentru locuitori ai văii Moldova extra-carpatică, din Câmpia Jijiei și Podișul Sucevei, chiar anterior împrumutărilor de la 1864.

Încă din prima parte a secolului al XVIII-lea, locuitori din Câmpia Jijiei și de pe valea Moldovei, din satele Lespezi, Hobița, Cristești, Tătăruși caută adăpost pe domeniile mănăstirești Neamț, Secu și Sihăstria. Ca urmare, a avut loc procesul de *supraextindere a vetrelor* prin **roiri de vale**, pe terasele joase ale Ozanei, atât în lungul lor cât și spre versanții vecini, în Pipirig, Pâțâligeni, Dolhești, și conturarea implicită a unor **vetre polinucleare** pe grupe de terase înalte și pe versanții sudici și sud-estici din Boboiești, Dolia și Pluton.

Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, dinspre Ardealul convulsionat social și economic datorită condițiilor social-istorice grele (aservirea țăranilor, persecuțiile religioase și de limbă, etc.), se constată formarea unor fluxuri migratorii majore, ce au permis formarea unor **nuclee de vetre cvasi-familiale**, cum ar fi cele din Boboiești (cel mai tipic sat constituit prin aglutinare de populație transilvană, în rândul căreia antroponimul "*Baboi*" este frecvent întâlnit¹⁰) și, parțial, în jurul nucleelor deja existente din Popeni-Pipirig, Pluton, Pâțâligeni

---

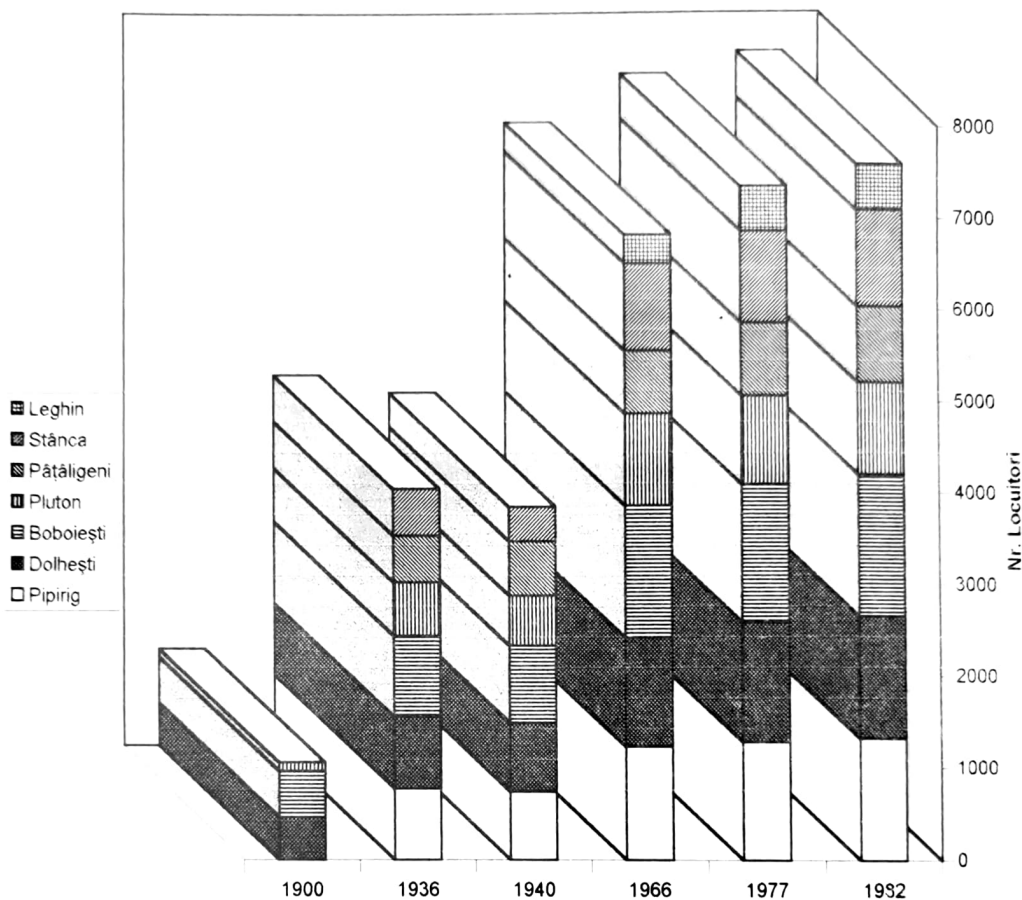
superioare cu Plutonul, deci, eventual, locul viitoarei așezări și nu satul ca atare, având în vedere că pe o serie de documente ulterioare, valea poartă denumirea de *Pipirig*. De asemenea, într-un document datat 15 septembrie 1447, (Crețulescu, Doc. M-rii Neamț p.334-335), apare aceeași denumire pentru situul Pipirigului, respectiv *Gura Peperigului*.

⁹ Conform hotărniciei M-rii Secu "... La 8 iulie 1632, Pătrașco Bașotă a hotărnicit M-rii Secul și al satului Vânători, punând peste tot Bouri, pârâul în jos până la Gura Plotunului, unde dă în Pipirig". (D.R.H., A, XXI, Doc. 534).

N.n. : Este valabilă mențiunea făcută anterior pentru *Gura Peperigului*.

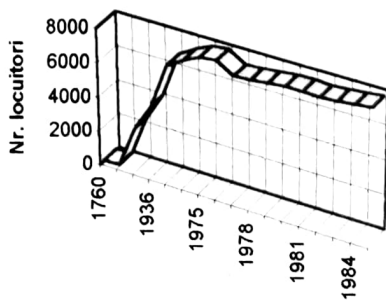
¹⁰ Formarea unor vetre noi, prin venirea țăranilor ardeleni, de tipul cătunelor, de la confluențele hidrografice au determinat, în secolul al XVIII-lea, conflicte cu domeniul mănăstiresc. Astfel, întemeierea cătunului *Fundu Pirigului*, la Gura Mânzatului, nucleul viitoarei vetre a satului Boboiești, a fost presărată de nenumărate conflicte, între țăranii nou veniți - stabiliți pe locul de "mutătură a oilor"

EVOLUȚIA NUMĂRULUI POPULAȚIEI SATELOR DIN DEPRESIUNEA
PIPIRIG ÎN PERIOADA 1900-1992

Anul	Nr. loc.
1760	76
1803	121
1901	2582
1936	4130
1966	6816
1970	7379
1975	7836
1976	7950
1977	7351
1978	7404
1979	7514
1980	7630
1981	7625
1982	7575
1983	7654
1984	7739
1985	7853

EVOLUȚIA NUMĂRULUI POPULAȚIEI ÎN COMUNA
PIPIRIG

	Pipirig	Dolhești	Boboiești	Pluton	Pătăligeni	Stâncă	Leghin
1900		463	502	91			
1936	772	782	889	580	508	509	
1940	742	749	843	545	594	373	
1966	1229	1187	1442	996	684	958	320
1977	1282	1305	1498	966	796	1006	493
1982	1320	1332	1544	1002	832	1052	503

Dolhești.

Fluxuri migratorii importante în conturarea rețelei de așezări din depresiune au existat dinspre valea Bistriței, nu doar corespunzătoare unor grupuri de populație transilvană, stabilită vremelnic pe vale. Astfel, o parte din populația strămutată prin construirea barajului de la Bicaz și formarea lacului de la Izvorul Muntelui, s-au stabilizat în Leghin și mai puțini în celelalte sate. Locuitorii proveneau din satele Hangu, Buhalnița, Chirițeni, Poiana Teiului și din alte sate de la poalele Ceahlăului.

4. Prin pacea de la Adrianopole (1829) se permite principatelor române un comerț liber, ce determină **extinderea suprafețelor cultivate cu cereale** în zonele extracarpatiche determinând o pendulare a locuitorilor depresiunii (existând chiar un calendar al locului), spre terenurile arendate la "câmp", fenomen amplificat prin împrumăturile din 1864 și 1872, cu terenuri în zona văii Moldovei extracarpatiche și în Câmpia Jijiei. Ca urmare, se formează sate dublete celor din depresiune, la câmpie, ce cuprind și foștii locuitori ai depresiunii (de exemplu satul Munteni, comuna Belcești, județul Iași).

În perioada secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, pe teritoriul depresiunii se înregistrau pendulări transhumante între Masivul Stânișoara și Câmpia Jijiei, întărind legăturile între cele două zone.

5. **Exploatarea lemnului** determină fluxuri migratorii dinspre Valea Bistriței spre satele Pipirig, Boboiești și Pluton, a căror populație aproape se dublează în perioada 1910-1936, fenomen activ mai ales după anul 1920, când ia naștere prima "cooperativă" de exploatare a pădurilor (zona Mihăieț) și apoi o mulțime de fabrici de interes local sau zonal.

Sub aspectul fizionomiei și structurii vetrelor, satele din depresiune au cunoscut până în secolul al XIX-lea, perioade de risipire a caselor, chiar cu specific local de tipul "crângurilor", în poieni sau în părțile inferioare ale versanților. Ulterior, fizionomia rurală evoluează spre tipurile risipit cu tendință de răsfire a gospodăriilor în lungul văilor și drumurilor de acces, pentru ca din prima parte a secolului al XX-lea, să fie tot mai evidentă evoluția spre formele răsfire tentacular și liniar pe văi și drumuri, îmbinate cu cele adunate, în nuclee de roire mai vechi sau la convergențe hidrografice și comunicaționale.

Concluzii

Procesul de populare al depresiunii și de formare a rețelei de așezări s-a desfășurat prin suprapunerea unor factori socio-economici și istorici favorabili condițiilor naturale specifice unei arii intramontane (drumurile comerciale, domeniile economice mănăstirești, fluxurile migratorii, exploatarea pădurilor și pășunilor etc. și respectiv: relieful, cu

---

mănăstirii și călugări, ca cel desfășurat între 1774-1775. [" *Adecă noi oamenii din satul Pipirig făcut-am mărturie <...> părintelui Varlaam, egumen sfinții Mănăstiri Neamțului, pentru Ursu Baboi cu ficiorii lui și cu Maxim Muste, căci că unde șed ei nu ești loc de sat, ci este locul cel mai ales pentru mutările oilor mănăstirii...*"] Doc. datat 4.IV.1774. În alt document, datat 1.IV. 1775, se arată că delegatul isprăvniciei de Neamț, a fost trimis la Pipirig să-i oblige pe locuitorii Baboi și Muste să se mute din cătunul Fundu Pipirigului, situat pe moșia mănăstirii, în vatra satului, dar aceștia refuză, arătând că: [... *suntem așezați acolo <la Valul Mânzatului sau Gura Mânzatului> cu case de 30 și mai buni ani...*]. Doc. datat 3.V.1775, deci fluxurile migratorii transilvănene erau constituite deja la jumătatea secolului al XVIII-lea. Egumenul M-rii Neamț arată: "... *casele acestor numiți oamenii nu sunt în satul Pipirigu, unde este săliști și <...> sunt depărtați de sat, într-un cătun undi acolo este mutare de oile mănăstirii, și nu di-nceputul lor au șezut acolo, ce șăderea lor au fost în sat și în tările lor ca niște oameni răi și împotrivitori s-au mutat acolo...*", Doc. datat 23.IV.1775; Doc. din Arh. șt. Buc., Doc. M-rii Neamț, pach. CXXXVI, Doc. 1 și 2, citate în "Doc. priv. Rel. Agr. în veacul al XVIII-lea", Moldova, p. 460-464.

particularitățile sale morfografice și morfometrice, de condițiile bio-climatice avantajoase populării etc.).

S-au putut astfel contura **etapele formării rețelei de așezări** din depresiune și din zona adiacentă (v. Planșa nr.1):

1. **Etapa de formare a primelor nuclee de vetre**, suprapuse viitoarelor *nuclee de roire*, corespunde unei perioade îndelungate, desfășurată între secolele al XV-lea și al XVIII-lea. În această perioadă, factorii favorabili constituirii așezărilor, au fost cei naturali și, ulterior, prin existența domeniilor economice mănăstirești, al căror rol, a fost confirmat prin *hotărnicii mănăstirești*, datând din secolele menționate. Astfel, au apărut și s-au extins în domeniul de risipire satele izolate, de tipul unor *nuclee de roire* : Popeni și Gura Pipirigului (în zona satului Pipirig), Agăpeni și Tărățeni (în Pluton), Dolhești, cătune situate în poieni, retrase pe văi, în amonte, la confluente hidrografice secundare. Domeniile mănăstirești au favorizat existența unor *așezări de plai*, în domeniul de risipire cu crânguri.

De asemenea, s-au conturat o serie de nuclee de *sate dublete*, de vale sau de pasuri de culme, unele situate la altitudini de 700 - 850 m : Dolia-Boboiești, Petru Vodă-Pluton etc.

2). **Etapa de conturare a rețelei de așezări** din depresiune s-a desfășurat în perioada secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Factorii determinanți, specifici acestei perioade, au fost împrăștiarile și fluxurile migratorii constant pozitive, dinspre Transilvania și Moldova extracarpatică spre depresiune. Domeniile economice mănăstirești își întăresc rolul asupra zonei și în această perioadă, favorizând aglutinarea populației. Ca urmare se conturează vetrele satele Boboiești, Pâțâligeni și Dolhești, și au loc procese complexe de *roiri bidirecționale* în Pipirig, Pluton, și ulterior în Dolhești și Pâțâligeni.

3). **Etapa istorico - economică de dezvoltare tentaculară a rețelei de așezări**, corespunzătoare sfârșitului secolului al XIX-lea și începutul secolului XX și se caracterizează prin extinderea stelor în lungul văilor principale, pe afluenții acestora și în treimea inferioară a versanților deluroși din depresiune : Popeni-Pipirig, Dolia-Boboiești, Agăpeni-Pluton, Dolhești etc. În această etapă factorii determinanți în evoluția vetrelor au fost fluxurile migratorii dinspre valea Moldovei extracarpatică, dinspre valea Bistriței, bilanțul natural ridicat al populației, dar rolul economic al domeniilor mănăstirești se estompează treptat.

De asemenea, încep primele exploatarea forestiere organizate, în paralel cu desfășurarea calendarului de pendulări pastoral-agricole, în și dinspre Câmpia Moldovei, generate de perioadele de împrăștiariri, generatoare, la rândul lor, de fluxuri migratorii importante. Ca urmare, la începutul secolului al XX-lea, se formează satele Stâncă și Leghin ca un domeniu de locuire adiacent depresiunii, sate cu caracter dublet, între ele, dar și pentru Pâțâligeni-Pipirig.

Treptat se estompează structura rurală risipită în favoarea celei răsfirate.

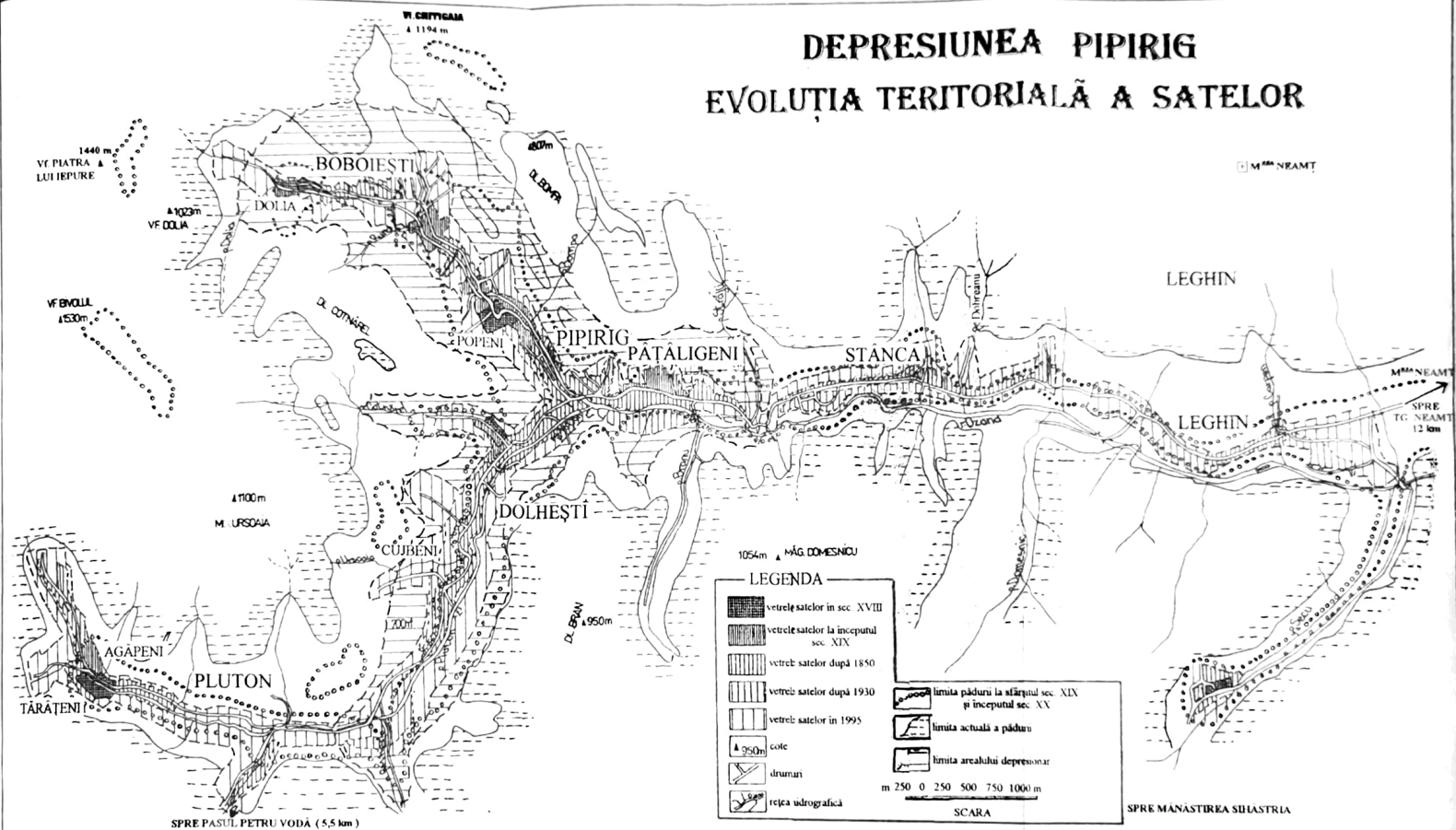
4). **Etapa ulterioară anilor 1930-1940**, se caracterizează prin accentuarea caracterului morfo-structural răsfirat cu tendințe de adunare, în lungul căilor de comunicații principale, pe văile Neamțului superior - Ozanei și Plutonului. Astfel, dispar treptat discontinuitățile de locuire din *vatra* depresiunii iar nucleele vechi, extinse prin roire, devin centre de aglutinare a populației: Popeni în Pipirig, "Gura Mânzatului" sau "Fundul Pipirigului" în Boboiești, Petru Vodă în Pluton, sau în alte zone de convergențe hidrografice: p.Cotnărel cu Pluton în Dolhești, p. Bran și p. Dobreanu cu Ozana în Pâțâligeni etc.

Prin analiza acestui proces regional complex, geografico - istoric se confirmă întrepătrunderea condițiilor naturale cu cele socio-economice, specifice diferitelor etape istorice, ca realități ale peisajului carpatic românesc, permițând astfel, conturarea timpurie a rețelei de așezări în Depresiunea Pipirig, într-o vreme când multe așezări carpatice nu erau apărute, precum și existența unei anumite dinamici proprii peisajului montan umanizat.

DEPRESIUNEA PIPIRIG

EVOLUTIA TERITORIALĂ A SATELOR

A. V. Chiriș

PLAȘA NR. 1

ZONA CENTRAL-ESTICĂ A DEPRESIUNII PIPIRIG ÎN PERSPECTIVĂ VESTICĂ

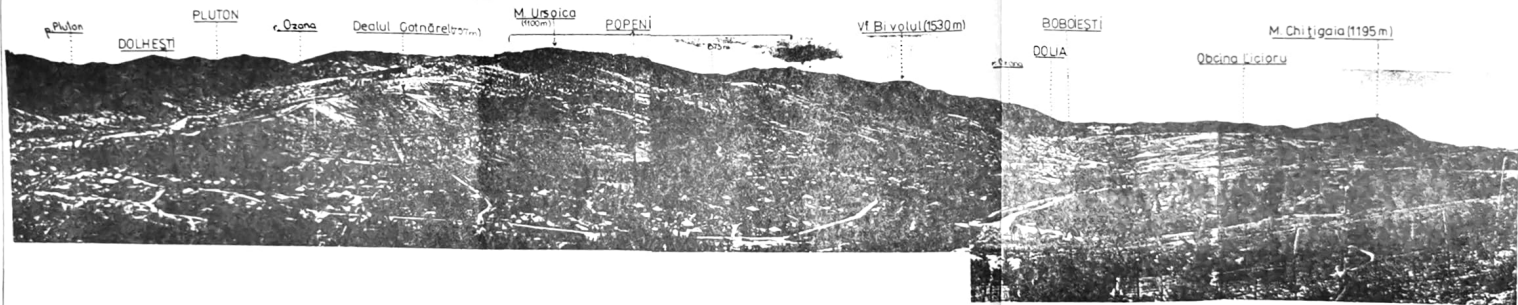
POPENI-PIPIRIG -
-SITUL NUCLEULUI DIN SEC. XVII-XVIII

DEPRESIUNEA PIPIRIG PERSPECTIVĂ SUDICĂ
COMPARTIMENTUL DOLHEȘTI - PLUTON

DEPRESIUNEA PIPIRIG - PERSPECTIVĂ EST-VEST DE PE DEALUL BOMPA (880 m)

Abstract

The Pipirig Depression is situated on the Neamțu superior valley and Pluton valley, on the East slopes of Stânișoara Mountain, which belongs to The Eastern Carpathians. The villages from the depression (Pipirig, Boboiești, Pluton, Dolhești and Pâțâligeni) belong, administratively, to the Pipirig villages (which comprise also the villages Stânca and Leghin which are situated in the East part of the depression, but also on the Ozana valley), in the Neamț County.

The process of population settling and the formation of the settlement network, in this intramountain area, were caused by some **natural conditions** as: *the relief*, with its medium altitude, lower energy of slopes, large valleys, rich in accumulative forms, the *moderate climate* for an intramountain depression, large spreading of *the forest level*, etc.

There were **socio-economic factors** which have had the main contribution in this geographical-historical process: *comercial roads* have an important role, because this area is situated in a real "Carpathian carrefour" (crossroads), *the economic estates of monasteries* (Neamț, Secu, Sihăstria, situated closely by the depression), *the migration tides* from Transylvania and Moldavian Plateau, *deforestation*, etc..

We may conclude that there was succession of **several stages** in the formation of this settlement network:

1)-The stage of **the very first village cores** corresponding to a large period of time, between the 15-th till the 18-th century. In these time there have appeared some isolated villages, as Agăpeni, Tărățeni, probably Cujbeni and Dolia. There also appeared **"swarms cores"**, initially isolated, as Popeni;

2)- In the period between the 18-th and the first half of the 19-th centuries, when, due to a complex process of migration, Boboiești **appeared and all the villages have already taken their shape**;

3)-**The development of the settlement network** has taken a *tentacular shape*, in the period of the 19-th and the beginig of the 20-th century, when, Pipirig, Dolhești, Pluton and partially Boboiești and Pâțâligeni, have been spreading on the lower part of the slopes. This process was caused mainly by the natural growth of population, by deforestation and due to the migration tide from the Moldavian Plateau.

4)-Starting with the second half of the 20-th century, **the vlages became more "linear" in morphology and structure, and less tentacular** than before when there was a process which has started at a previous stage. The former **"swarms cores"** had became really the center of the villages, in Pipirig, Dolhești, Pâțâligeni and Pluton.

Analysing this hystorical-geographical process for the formation of the settlement network in the Pipirig Depression, we may affirm that there were many interdependences between natural conditions and economic aspects, specific for each historical stage and for this intramountain area, with its own dynamic process as of the Carpathians environment. Another conclusion is the fact that depression is an old populated area, though in other mountain areas, there were not, at so early a stage, stable settlements.

BIBLIOGRAFIE

- Bawr F. W. (1788), *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie avec un Prospectus d'un Atlas Géographique et militaire ...*, A Frankfort et Leipzig.
- Chiriac D., (1984), *Așezări rurale din Moldova*, Univ. "Al.I.Cuza" Iași.
- Codrescu Th., (1803), *Uricarul, Condica Liuzilor*.
- Costăchescu M. (1943), *Documente moldovenești (1517 - 1785)*.
- Damian P.B. (1938), *Acte moldovenești dinainte de Ștefan cel Mare*
- Diaconescu E. (1939), *Vechi drumuri moldovenești*, Lucr. Soc. Gogr. "D. Cantemir", Iași.
- Frunzescu D. (1872), *Dicționarul topografic și statisticu al României*, București.
- Ichim I., 1980, *Munții Stânișoarei-studiu geomorfologic*, Editura Academiei.
- Iordan I. (1963), *Toponimia românească*, Edit. Acad., București.
- Istrati C. (1816), *Condica Vistieriei Moldovei*, An. Inst., 1979, Iași.
- Gheorghiu C. (1980), *Dicționar geografic al județului Neamț*, Soc. Gegr. Rom., București.
- Gheorghiu A.D. (1936), *Monografia comunei Pipirig*, Anuarul Liceului "Petru Rareș", P. Neamț.

- Lahovari G.I., Brătianu C., Tocilescu C. (1898 - 1902), *Marele dicționar geografic al României*, vol. III, Soc. Geogr. Rom., București.
- Mihordea V., Istrate C. (1966), *Documente privind relațiile agrare din sec XVIII*, vol. II, Marțian I. (1927), *Bejenari din Ardeal*, An. Inst. Neamț, IV/1927.
- Mătasă C. (1929), *Călăuza județului Neamț*.
- Mătasă C. (1963), *Prin Moldova de sub munte*.
- Petrovici E. (1966), *Nume românești de trecători peste culmi*, în Stud. și Cercet. de Ist., XI - 1966, nr. 1.
- Racoviță C., *Migrații din Ardeal peste Carpați în lumea toponimiei*, "Geopolitica și Geoistoria", II, 1942, nr. 1.
- Nahia I. (1991), *Vănatul pe teritoriul României*.
- Hora von Ottzellovitz, *Harta ținuturilor, Neamț, Suceava, Roman, Bacău și Putna*.
- Poni P. (1921), *Statistică răzășească*, București.
- Rosetti R. (1907), *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, Socec., București.
- Sacerdoțanu A. (1944), *Așezările omenești din Moldova până la 1918*, Extras din "Arh. românești", IX, p.II.
- Spinei V. (1982), *Moldova în secolele XI-XIV*, Ed. Șt. și Encicl.
- Stahl H.H. (1935), *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, I-III, Ed. Acad., București.
- Tufescu V. (1970), *Pe valea Moldovei*, Ed. Șt., București.
- Ungureanu Gh. (1940), *Din viața lui I. Creangă, Documente inedite*, București.
- Vuia R. (1964), *Tipuri de păstorit la români*, Ed. Acad., București.
- Zaharia N., Petrescu M., Dîmbovița, (1970), *Așezări din Moldova-de la paleolitic până la secolul al XVIII-lea*.
- *** (1910, 1919), *Buletin Statistic al României*, nr. 1-2.
- *** (1914), *Dicționarul Statistic al României întocmit pe baza rezultatelor definitive ale Recensământului general al populației din 19.XII.1912*, București.
- ***, *Documenta Historiae Moldaviae*, seria IV - VI, Editura Academiei.
- *** (1898), *Marele dicționar geografic al României*, I, S.G.R., București.
- *** (1975), *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, p.I-datele recensământului rusesc de la 1772 și 1774. (P.G. Dimitriev), Chișinău.
- *** (1905), *Recensământul general al Populației României*, București.
- *** (1937-1939), *Recensământul general al populației României din 29 XII 1930*.
- *** *Recensământul General al Populației României din 29 XII 1930*, (de dr. S. Manuila) vol.I, p.2.
- *** *Schramblicher Atlass*, 1800, Wien, Edit. J. Phillip Sch.
- *** *Statistica României de la Unirea Principatelor până la 1895* (Alexandrini, N. A.).
- *** (1992), *Tezaurul Toponimic al României, vol I - Moldova*, Edit. Acad. București.

Universitatea "Ștefan cel Mare"
Suceava